

WALTER BENJAMIN'İN DİL FELSEFESİNDE ADLANDIRAN İNSAN FİĞÜRÜ¹

Selin ZEYREK

Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kültürel Çalışmalar A.B.D, slzyrk@gmail.com

ÖZ

19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılda dil felsefesi önemli bir yol kat eder. Wittgeinstein, Saussure, Heidegger, yapısalcılık ve sonrası düşünürlerini bu çerçevede düşünmek mümkündür. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Walter Benjamin'in eleştirel bir bakışla oluşturduğu Yahudi mistisizmi kökenli dil görüşü bu bağlamda dikkate değerdir.

Benjamin'e göre dilin her şeyi kapsayıcı bir özelliği vardır ve her tinsel içeriğin iletilmesi dildir. İnsan kendi tinsel özünü dilde iletir ve tinsel içeriğin iletilmesi onun dilsel özüdür. Dilin kendisinin en temel özü ise addır. Bu durumda insanın özü adlandırmaktır. Ad koyma, Tanrı'nın yaratıcılığının insanda tezahür etmesini sağlayan bir özelliktir. Adlandıran insan, Benjamin'in dil felsefesinde ön plana çıkan bir unsur olarak dünyevi olan ile ilahi olanı birbirine bağlar.

Bu çalışma, Walter Benjamin'in dil felsefesi üzerinden adlandıran insan figürünü beslediği kaynaklar ve tarihsel olarak karşılaştırılabilir olan düşünceler çerçevesinde incelemeyi amaçlar.

Anahtar Kelimeler: Benjamin, Dil, Adlandırma, İnsan.

DENOMINATOR HUMAN FIGURE IN LANGUAGE PHILOSOPHY OF WALTER BENJAMIN

ABSTRACT

In late 19th century and 20th century language philosophy proceeded significantly. It's possible to evaluate Wittgeinstein, Saussure, Heidegger, constructuralist and post constructuralist philosophers in this frame. In the first quarter of the 20th century, Language vision derived from Jewish mysticism by Walter Benjamin with a critical overview is noteworthy.

According to Benjamin, language has a property that comprises everything, and communicating every spiritual context is language. Human being communicates his spritual quiddity with language and communicating the spritual context is his language quiddity. Most basic quiddity of language is noun. In this case denominating is the quiddity of human being. Denominating is the manifestation of the God's creativity in the human being. Denominating human, takes over as an element that links mundane to divine in Benjamin's language philosophy.

This paper aims to analyze denominating human figure in the point view of origins that feeds Benjamin's language philosophy and ideas comparable historically.

Keywords: Benjamin, Language, Denomination, Human.

¹Bumakale, IV. Yıldız Sosyal Bilimler Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulan "Walter Benjamin'in Dil Felsefesinde Ad Koyan İnsan Figürü" isimli bildirinin düzenlenmiş ve genişletilmiş halidir.

Giriş

20. yüzyılda dilin neliği, ortaya çıkışı, konumlandırılması gibi dil problemleri üzerine yeniden düşünölmeye başlanır. Öyle ki bu eğölim, göstergebilimin ortaya çıkışında etkili olur ve 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren dil problemini felsefi düşünüşün ağırlık merkezi haline getirir. Bu doğrultuda 20. yüzyıl, dil felsefesinin dikkat çektiği bir dönemdir.

Walter Benjamin'in 1916 yılında Münih'te yayınlanan "Kendi Başına Dil ve İnsan Dili Üzerine" (Über Sprache Überhaupt Und Über Die Sprache Des Menschen) isimli yazısı, dilbilim tarihinin sayfaları arasında hacim bakımından pek az yer bulsa da içerik bakımından dikkate değer bir yerde durur. Benjamin, dili göstergeler bütününden ibaret olarak gören genel dilbilim görüşünü, kendi mistik teolojik görüşü ile harmanlayarak eleştirir. Benjamin'in eleştirel dil görüşü, Yahudi mistisizmi üzerinden geçerek Tanrı, insan ve adlandırma ilişkisinde kendisini gösterir. Adlandırma, Tanrı'nın kelamı ile doğrudan ilişkilidir ve bu yeti insana devredilir. Ayrıca bu ilişkilendirme adların doğruluğu meselesine de farklı bir bakış oluşturur.

Benjamin'in dil alanına yönelik ilgisi Berlinli doçent Ernst Lewy tarafından Wilhelm Humboldt üzerinden uyandırılmış ve Münih'teki çalışmaları sırasında Lehman tarafından teşvik edilmiştir. I. Dünya Savaşı sırasında kaleme aldığı *Kendi Başına Dil ve İnsan Dili Üzerine* adlı denemesini o sıralar henüz matematik okuyan ancak Yahudi mistisizmiyle de ilgilenen Gerhard Scholem ile yaptığı yoğun tartışmalar sonucu ele alır. (Dayıoğlu, 2007, 204)

Kaynaklarını Yahudi ve Alman Romantik geleneğinden alan Benjamin'in dil felsefesi ile ilgili düşünceleri, Benjamin'i çağdaşlarından ayırır. Dönemindeki dil problemlerine eleştiri getirmekten geri durmayan Benjamin, dili de kapsamlı bir kavram olarak ele alır. Benjamin'e göre dil, insanı diğer varlıklardan ayırt eden herhangi bir unsurdan fazlasıdır. İnsan, dil ile adlandırır. Nesnelere dil ile adeta var eder. Bu anlamda adlandırma, Tanrı'dan devralınmış bir yetidir ve her adlandırma doğal bir doğruluk taşır. Ayrıca adlandıran insan, yaratıcılık statüsündeki deha kavramı ile birlikte ele alınabilir. Böylece adlandıran insanın deha kavramı ile ilişkisinde Alman Romantik geleneğiyle bir bağlantı kurulabilir.

Bu çalışma, insana Tanrı tarafından bahşedilen -Kant ile ortaya çıkmış, yaratıcılıkla donanmış bir ötür olarak da yorumlanabilecek- "deha" kavramını da göz önünde bulundurarak, Walter Benjamin'in dil felsefesindeki adlandıran insan figürünü çeşitli tarihsel ilişkilerle incelemeyi amaçlar.

1. Benjamin'in Dil Felsefesinin Kaynakları

Walter Benjamin, dil felsefesi ile ilgili görüşlerini "Kendi Başına Dil ve İnsan Dili Üzerine" adlı makalesinde ele alır. Bu makalenin iki temel kaynağı bulunur: Bunlardan ilki Yahudi Mistisizmi veya Kabala, diğeri Alman idealizmindeki "deha" kavramıdır (Dellaloğlu, 2012, 45). Ancak Benjamin, Alman İdealistlerinden farklı olarak dil ve insan ilişkisini deha kavramı üzerinden değil, ilahi yaratıcılığın insana dil üzerinden devredilmesiyle kurar (Dellaloğlu, 2012, 45). Benjamin'in dil üzerine düşünceleri bu iki ilişkiyi birleştirmesi açısından oldukça ilgi çekicidir. Bunun yanında Benjamin'in felsefesi:

Sorelci ve Bakuninci anarşist siyasal düşünce, Alman yaşam felsefesi ve görüngübilim geleneği, Freudcu ve Bergsoncu bellek düşüncesi, Fransız sembolist şiiri, Alman romantik ve barok edebiyatı, dedektif öyküleri, dadacı ve gerçeküstücü (avangard) sanat pratiği, Brechtçi epik tiyatro ve erken Sovyet sinemasının etki ve esinlerini de içerir. (Özbek, 2000, 71)

Yahudi mistisizminin Benjamin üzerindeki etkisi, adların doğal doğruluklarının bulunduğu düşüncesi üzerinden gerçekleşir. Bu etkinin bir sonucu olarak Benjamin'in görüşü, çağdaşı olan düşünür Saussure'ün görüşlerinden adlandıranın zorunlu ve nedensel olmadığı konusunda ayrılır:

Dil filozoflarının sahip oldukları veya en azından sundukları anlayışların çoğu, yakınındaki hayvanları çağırıp onlara birer ad veren Âdem Babamızı akla getiriyor (...) Öncelikle, vurgulama gereği bile duymadığımız şu gerçek: Dilin temelini adlar oluşturmaz. Dil göstergesinin anlam olarak êthxê 'koydu' gibi bir eylem düşüncesinden çok *at*, *ateş*, *güneş* gibi belirli bir nesneye karşılık gelmesi tümüyle bir rastlantıdır. (Saussure, 2014, 227)

Benjamin, gösteren ile gösterilen arasındaki ilişkinin keyfi, dünyevi ve rastlantısal olduğunu savunan görüşleri “burjuva görüşü” olarak tanımlayarak bu düşüncelere karşı cevabını şu şekilde verir: “Dolayısıyla sözün nesnesiyle ilişkisinin rastlantısal olduğunu söyleyen, sözü şeylerin herhangi bir uzlaşma sonucu saptanmış işaretleri (ya da onların bilgisi) sayan ve burjuva görüşe karşılık düşen bir düşüncenin oluşması artık mümkün değildir” (Benjamin, 2014, 177).

Alman düşüncesinde birçok filozofta görülen, Romantiklerin Kant’tan devralıp devam ettirdikleri “deha” kavramının Benjamin için “Tanrı’nın yeryüzündeki gölgesi” ve “temsilcisi” olması bakımından dikkat çekici bir tarafı bulunur (Dellaloğlu, 2012, 45). İnsan, deha sahibi olması vesilesiyle “yaratılabilir”. “Yaratıcılık”, yaratıcıdan insana vekâlet eden bir sıfat olarak düşünüldüğünde, deha sahibi insan temsili bir yaratıcılıkla donanmış olur. Bu yolla Tanrı, deha üzerinden insanda tecelli eder. Alternatif bir gerçeklik olarak estetik alan, deha sahibi öznenin yani yaratıcılıkla donanmış otörün oluşumuna zemin hazırlar. Böylece, ilahi olandan devralınmış “yaratıcılık” özelliğini taşıyan kişi olarak deha sahibi kişi, estetik alanın “Tanrısı”, yani “yaratıcısı” olur. Nasıl Tanrı evreni yoktan var ettiyse, sanatçı da eserini yoktan var eder. Bunu da Tanrı’dan devraldığı “yaratma” ögesiyle mümkün kılar. Böylelikle sanatçı, “yarattığı” sanat eserinin “Tanrısı” olur. Bu açıdan insandaki yaratıcılık vasfı “deha” kavramı üzerinden Tanrı’yla insan arasında bir bağ oluşturur (Dellaloğlu, 2012, 45).

Benjamin’in adlandırma edimine sahip insan figürü bu bağlamlarda düşünüldüğünde: “Alman idealizminde daha çok ‘deha’ üzerinden gerçekleşen bu ilişki O’nda dil üzerinden; çağırma, adlandırma, ad koyma üzerinden gerçekleşir” (Dellaloğlu, 2012, 47). Tanrı’nın yeryüzündeki gölgesi ad koyan insan, şeyleri çağırarak onları Tanrı’ya bağlar: “Dil ya da adlar Tanrı ile yarattıkları arasında bağlıdır. Bu bağ insanda düğümleştirmiştir. Bu nedenle peygamberler ve mesih insandır” (Dellaloğlu, 2012, 47). İnsan adlandırıcıdır, nesnelere ve şeylere adlandırır. Tanrı bize dili vererek bizi hayvanlardan farklı kılmıştır, çünkü: “Dünyası olan biricik canlı varlık insandır. Hayvanın bir yaşama çevresi vardır, fakat bir dünyası yoktur. Çünkü hayvanın bir *dili* yoktur” (Altuğ, 2013, 7). Dolayısıyla adlandıran insan, varlık âleminde özeldir. “*Demek ki şeyleri adlandırmak, insanın dilsel özüdür*” (Benjamin, 2014, 171).

2. Dil ve Tinsel Öz

Walter Benjamin için dil, kendinden fazlasıdır. “İnsanın tinsel yaşamının her dışavurumu bir dil olarak kavranabilir (...)” (Benjamin, 2014, 169). Bu açıdan dil, “tinsel içeriği iletme ilkesi” manasına gelir ve “Her tinsel içerik aktarımı dildir (...)” (Benjamin, 2014, 169). Dilin varoluşu her şeyi kapsar. Heidegger “*Dil varlığın evidir*”, Wittgenstein “*Dilimin sınırları dünyanın sınırlarıdır*” ve Lacan “*Dilin yasaları, toplumun yasalarıdır*” derken hep bir ağızdan: “(...) sanki dili bir mekân kılarlar, öznenin mekânı kılarlar. (...) Dil ile özne arasındaki ilişki tuhaftır. Özne, dili konuştuğunu sanırken, aslında dil özneyi konuşmaktadır. Ancak bunun tam tersi de doğrudur. Çünkü her ikisi de diğerini gerektirir” (Dellaloğlu, 2010, 52). Benjamin’e göre, doğada her şey/olay dilden mutlaka pay alır çünkü: “(...) tinsel içeriği iletme her şeyin özünde vardır” (Benjamin, 2014, 169).

Burada dikkat çeken kavram “tinsel öz”dür. Tinsel öz, Yahudi mistisizmi ile ilgilidir ve dilin yaratan ile yaratılan arasında bir bağ oluşturması, Tanrı’yla insan arasında bir “bağlantı zemini” kurmasıdır (Dellaloğlu, 2012, 47). İnsanın dilsel özünün dil olduğunu söyleyen Benjamin için, insan kendi tinsel özünü dilinde iletir (Benjamin, 2014, 170-171). İnsan dili sözcüklerden meydana geldiği için, bu durumda insan kendi tinsel özünü şeylere ad vererek iletir. Şeyleri adlandırmak insanın dilsel özüdür ve: “Adda insanın tinsel özü kendisini Tanrı’ya iletir” (Benjamin, 2014, 171-172). “Hem insanın hem de canlı-cansız doğadaki tüm nesnelere dilsel bir varoluşu var ise ve bunu aktarma kapasitesi yalnızca insana özgü ise, o halde burada ‘adlandırma’ eyleminden söz etmek mümkündür. Benjamin’e göre insan dili her şeyden önce bir adlandırma edimidir” (Dayıoğlu, 2007, 206).

Benjamin’e göre adlandırmada söz ile nesne arasında bir rastlantısallık olduğunu söylemek söz konusu değildir. Aksine onun için dilin doğal bir doğruluğu vardır. Saussure “Biz yalnız, gösterenin bir nedene bağlanamayacağını, daha açık bir deyişle, gerçeklik düzleminde hiçbir doğal ilişki kurmadığı gösterilen açısından nedensiz olduğunu söylemek istiyoruz” (Saussure, 1998, 113) derken sözcükleri iletme dili bir araç olarak görür. Daha evvel belirtildiği gibi dil ile şeyler arasındaki ilişkinin rastlantısal

olduğunu savunan dil görüşünü eleştiren Benjamin, insanın tinsel hayatının her ifadesinin bir çeşit dil olduğunu öne sürer ve dili bir iletme aracı olarak görmez. Çünkü Benjamin'e göre dil, kendisine karşılık düşen tinsel özü aktarır. Bu da dil aracılığı ile değil, dilde gerçekleşir. "Dil neyi iletir?" sorusunun cevabı Benjamin'de "her dil kendini iletir" (Benjamin, 2014, 170) şeklinde karşılık bulur.

3. Adlandırma

Dil üzerine yapılan tartışmaların tarihi oldukça eskiye dayanır. Özellikle adların doğal doğruluklarının olup olmadığı tartışması İlkçağ'a kadar uzanır. Bu noktada Platon'un *Kratylos* diyalogundan bahsetmek gerekir. Diyalog, adların doğruluğunu ve nasıl ortaya çıktığını Sokrates'in diyalektik yöntemi üzerinden ele alır. Kratylos, adların toplumsal anlaşma gerekçesiyle değil, doğalarından gelen doğruluklarının olduğunu savunur. Sokrates onu bu yönden kısmen haklı bulur:

Demek oluyor ki, Hermogenes, ad belirleme işi, öyle sandığın gibi, sıradan kişilerin, her önüne gelenin yapabileceği önemsiz bir iş olmayabilir pekâlâ, adların şeylere doğal bir şekilde ait olduğunu, herkesin bir ad koyma ustası olmayacağını, ancak her objenin doğal adını görebilen kimsenin harflere ve hecelere, onların şeklini verebileceğini söylemekte Kratylos haklı. (Platon, 2000, 23)

Ad doğruluğu tartışması diyalog içinde net bir sonuca ulaşmaz. Fakat adların doğal doğruluğunu tartışmasını nedeniyle diyalog Benjamin ile ilişkilendirilebilir. Benjamin, adların doğal doğruluğu meselesini Yahudi Mistisizmi üzerinden değerlendirir. Bu değerlendirmeye göre, ad koyan insan "Tanrısal" bir özelliğe sahiptir. Bu gerekçeyle de insanın adlandırması tümüyle doğrudur.

Benjamin'in Yahudi mistisizmi etkisindeki dil görüşünü, *Kitabı Mukaddes* üzerinden okumak yerinde olur. *Eski Ahit*'e göre her şeyden önce (başlangıçta) Tanrı, sözü (logos) ile göğü ve yeri yaratır: "Ve Allah dedi: Işık olsun; ve ışık oldu. Ve Allah ışığın iyi olduğunu gördü; ve Allah ışığı karanlıktan ayırdı" (Tekvin, 1: 3-4). Bu anlamda varlık, Tanrı kelamının sonucu olarak bir söz edimiyle yaratılır. Varoluş, Tanrı "ol" dediği için gerçekleşir yani "ol" demenin sonucudur²; "Hatta söz Tanrı'nın yaratma iradesinin anahtarıdır" (Dellaloğlu, 2012, 46). Tanrı'nın yaratma sürecindeki zikrederek isimlendirme edimi şeylere ontolojik bir statü de kazandırır: "Ve Allah ışığa Gündüz, ve karanlığa Gece, dedi" (Tekvin, 1: 5). Kitabı *Mukaddes*'in bu hikâyesinin devamında yaratma süreci buyrukla, sözle 6 gün boyunca tekrar eder.

Benjamin: "Yaratılış eylemi dilin yaratıcı mutlak kudretiyle başlar ve sonunda dil, yaratılmış olanı deyim yerindeyse kendi içine çeker, adlandırır. O halde dil hem yaratan hem de yetkinleştirendir; kelam ve addır. Tanrı'da ad, yaratıcıdır çünkü kelamdır; ve Tanrı kelamı, bilendir çünkü addır" (Benjamin, 2014, 176) der. *Yeni Ahit* de Tanrı sözünü merkeze alarak: "KELÂM başlangıçta var idi, ve Kelâm Allah nezdinde idi, ve Kelâm Allah idi" (Yuhanna, 1: 1) diye başlar. Buna göre söz, kelam, logos varlıktan önce vardır. Dolayısıyla varlık, dil ile mümkün olur ve yaratma dile bağlı gerçekleşir: "Dil, Tanrı ile insan arasındaki ilişkinin kapısıdır. İnsanın Tanrı'dan devraldığı şeydir dil. Tanrı'nın 'ol' demesi yetmiştir. İnsan ise ad koyar" (Dellaloğlu, 2012, 45)³ diyen Dellaloğlu'na göre ad koyma ile yaratma aynı soydan gelir ve insan, dil aracılığıyla ilahi bir işlev yüklenir (Dellaloğlu, 2012, 47).

Eski Ahit'te Tanrı'nın ad vermesi dışında ikinci bir hikâye daha yer alır. Bu kez Tanrı, insanı adlandırmakla görevlendirir. Hz. Âdem'e Yaratıcı tarafından ad koyma vasfının yüklenmesini anlatan hikaye bu açıdan dikkate değerdir: "Ve RAB Allah her kır hayvanını, ve göklerin her kuşunu topraktan yaptı; ve onlara ne ad koyacağını görmek için adama getirdi; ve adam her birinin adını ne koydu ise, canlı mahlûkun adı o oldu. Ve adam bütün sığırlara, ve göklerin kuşlarına, ve her kır hayvanına ad koydu" (Tekvin, 2: 19-20).⁴ Umberto Eco ise, kutsal kitapta yer alan adlandırma konusunu dil açısından şu şekilde sorgular:

(...) burada, hiç şüphesiz öteki dinlerle mitolojilerde ortak olan Nomothetes, yani dilin ilk yaratıcısı konusu ortaya konmaktadır; ancak Adem'in hayvanları neyi temel olarak adlandırdığı açık değildir. (...) Bu, Adem'in

² Bu ifadenin Kur'an-ı Kerim'deki karşılığı için bkz. *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, Yasin 36/82.

³ Yahudi geleneğinde herkes için havrada gerçekleştirilen bir ad koyma töreni yapılır ve bu törende her Yahudi'nin Tanrı tarafından çağrılmak üzere, kimse tarafından kullanılmayan kendine özel bir ismi bulunur (Dellaloğlu, 2012, 50).

⁴ Bu konuda Kur'an-ı Kerim'in yaklaşımı biraz daha farklıdır. Kur'an-ı Kerim'de insanın isim vermesi değil, Allah'ın adlandırması öne çıkar. Bkz. *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, Bakara 2/31-33.

onları dil dışı bir yetkiyle onlara uygun düşen adlarla adlandırdığı anlamına mı gelmektedir, yoksa şimdi bizim (Adem geleneği temelinde) onlara attığımız adlarla adlandırdığı anlamına mı? Adem'in verdiği her ad, doğası gereği o hayvanın taşıma *zorunda olduğu* ad mıdır, yoksa Nomothetes'in keyfi olarak (*ad placitum*) onlara vermeyi kararlaştırdığı ve böylece bir uzlaşımı kurduğu ad mı? (Eco, 2009, 9-10)

Eski Ahit, Hz. Âdem'in Hz. Havva'yı isimlendirmesiyle devam eder: “Ve adam karısının adını Havva koydu; çünkü bütün yaşayanların anası oldu” (Tekvin, 3: 20). Buna göre, “Adem'in karısına ‘yaşam’, ‘canlıların annesi’ anlamına gelen Havva adını verdiğini göz önünde bulundurursak, tümüyle keyfi olmayan iki adlandırmayla, ‘doğru’ adlarla karşı karşıyayız demektir” (Eco, 2009, 10). Benjamin tam da bu yüzden “burjuva görüşü” adını verdiği dil anlayışını eleştirir ve Platon'un *Kratylos* diyalogunda tartışılan adların doğal doğruluğu olup olmadığı meselesine bir yorum getirilebilir. Benjamin'e göre adlandırma ne keyfi ne de rastlantısaldır. Dahası adlandırma, doğal bir doğruluk barındırır.

Sonuç

Walter Benjamin'in dil felsefesinde yer alan adlandırma insan figürü, döneminin dil görüşlerini eleştirmesi açısından farklı bir yere sahiptir. Benjamin, düşünmeyi iletmede dili aracı olarak görüp adlandırmaların rastlantısal ve keyfi olduğunu savunan göstergebilimin karşısında bir tutum sergiler. Benjamin'e göre dil; duygu ve düşüncelerin iletiminde bir aracı olmamakla beraber, ortaya çıkışı açısından da rastlantısal ve tesadüfi değildir. Yine Benjamin için insanın ad vermesi tinsel bir dışavurum, Tanrı'dan devraldığı bir özelliktir. Bu özelliğin de deha kavramıyla ilişkilendirilebileceği söylenebilir. Ayrıca adların nesnesiyle zorunlu bir ilişkisi ve doğasından gelen doğruluğu bulunur. Aynı zamanda adlandırma, insana Tanrı'dan geçen bir yaratıcılık sıfatıdır.

Kitabı Mukaddes'te adlandırma, Tanrı ve insan merkezli olmak üzere iki şekilde gerçekleşir. Birinci hikâyede Tanrı'nın sözü ile varlık oluşur ve bu, varlık ile dil arasındaki ilişkinin göstergesidir. İnsanın ad koymasını anlatan ikinci hikâye ise ad vermenin Tanrı'dan devralınmış bir yeti olduğunu gösterir. Adlandırılanın anlamı ile ilişkisi düşünüldüğünde bu durum, adların doğal doğruluğu olduğuna işaret eder. Dolayısıyla “Yaratma eylemi dilin mutlak gücü ile başlar ve sonunda dil yaratılmış olanı kendi içine çeker, yani adlandırır. Öyleyse dil hem yaratan hem de yetkinleştirir” (Dayıoğlu, 2007, 207-208). Benjamin'in adlandırma insan figürü de “yaratma” özelliğiyle donatılmış deha sahibi bir özne olarak bu “yaratım”ı dil ile gerçekleştirir.

KAYNAKLAR

- Altuğ, T. (2013). *Dile Gelen Felsefe*. YKY: İstanbul.
- Benjamin, W. (2014). *Son Bakışta Aşk*. (Haz. Nurdan Gürbilek). Metis Yayınları: İstanbul.
- Dayıoğlu, L. (2007). “Walter Benjamin'in Dil Felsefesi Üzerine”, *İÜ Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Sayı 19, İstanbul.
- Dellaloğlu, B. F. (2010). *Romantik Muamma*. Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Dellaloğlu, B. F. (2012). *Benjaminia: Dil, Tarih ve Coğrafya*. Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Demiralp, O. (1999). *Tanrı Bakışlı Çocuk*. YKY: İstanbul.
- De Saussure, F. (1998). *Genel Dilbilim Dersleri*. (Çev. Berke Vardar). Multilingual Yayınları: İstanbul.
- De Saussure, F. (2014). *Genel Dilbilim Yazıları*. (Çev. Savaş Kılıç). İthaki Yayınları: İstanbul.
- Eco, U. (2009). *Avrupa Kültüründe Kusursuz Dil Arayışı*. (Çev. Kemal Atakay). Literatür Yayınları: İstanbul.
- Kitabı Mukaddes* (2015). Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul.
- Özbek, M. (2000). “Walter Benjamin Okumak – I”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 55, Sayı 2, Ankara.
- Platon (2000). *Kratylos*. (Çev. Cenap Karakaya). Sosyal Yayınlar: İstanbul.
- Yazır, E. H. (2007). *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*. Huzur Yayınevi: İstanbul.

